

Омладинска
Културна
Организација

Република Србија
МИНИСТАРСТВО
ПРОСВЕТЕ

„ПРЕПОЗНАЈ И ПОДРЖИ ТАЛЕНАТ“

ПРИРУЧНИК ЗА НАСТАВНИКЕ

Препознај и подржи таленат – Приручник за наставнике

Приручник израђен у оквиру пројекта ” Препознај и подржи таленат ” подржаног од стране Министарства просвете Републике Србије. Ставови и информације изнете у овом приручнику искључива су одговорност креатора и не представљају нужно ставове Министарства просвете.

Београд, 2025.

Увод – значај теме и контекст

У савременом образовању развијање потенцијала сваког појединца сматра се обавезом друштва. Даровити ученици представљају лични и друштвени капитал – уз адекватну подршку они могу постати “друштвена елита” и покретач напретка. Из тог разлога је брига о даровитој деци један од важних задатака просветних радника. Образовни систем Србије предвиђа посебне мере (као што је Израда индивидуалног образовног плана III – IOP3 за ученике који постижу изнадпросечне резултате), али се често догађа да пракса не прати нормативе. Студије указују да већина наставника у Србији нема искуства у раду са даровитима – преко 80% их није имало таквог ученика у последњих 10 година, а 95% никада није учествовало у изради IOP3. Уставно-образовни оквир и међународне препоруке (нпр. UNESCO) наглашавају важност инклузивног приступа и индивидуализације наставе, али наставници често нису адекватно оспособљени. Управо овај приручник, заснован на дугогодишњем искуству стручњака и резултатима истраживања, има за циљ да покаже како препознати ученике изузетних способности и обезбедити им подршку у редовној настави.

Теоријски оквир – појам даровитости, типологија, карактеристике

Даровитост је сложен и мултидимензионалан појам без јединствене дефиниције. У Србији се најчешће користи термин „изузетне способности“ (или „izuzetnost“) – закон о образовању наводи да ученик са изузетним способностима постиже резултате који превазилазе очекивани ниво за његов узраст. Међутим, само висока интелигенција није једини услов – даровита деца показују квалитете као што су креативност, остропитност, мотивација, чврстоћа карактера, па и емоционална осетљивост и ентузијазам. На пример, даровит ученик може јако мотивисано учити о одређеној области, чак до границе опсесије. Због тога се даровитост често описује као спој потенцијалних способности и специфичних црта личности.

Различите теорије издвајају типове даровитости и профиле талената. Једноставније класификације говоре о *општем* и *специфичном* дару (на пример, општеобразовне и креативно-продуктивне способности по Ренцулију). Сложеније типологије описују шест профила даровитих: „успешни“ (академски напредни), „креативни“, „скривени“ (потискују таленат), „ризични“ (рискретни за неуспех), „дупло изузетни“ (2Е – са потребама) и „аутономни“ (јасно оријентисани и самостални). На пример, „успешни“ даровити ученици добро се уклапају у школу и високо полажу испите, док су „креативни“ често разиграни и могу бити препознати по оригиналним идејама, иако не постижу максималне резултате на стандардним тестовима. Исто тако, даровита деца се често разликују и посебним емоционалним карактеристикама (попут високог перфекционизма, емпатије и мотивације) које играју улогу у њиховом развоју.

Карактеристике даровитих ученика

- Напредни развој: рано говор, рано читање/писање, брзо усвајање знања и дубоко разумевање појмова.
- Висока радозналост: изражена интелектуална радозналост, постављање питања и усмереност ка квалитетном учењу.
- Независност: способност самосталног учења, креативног размишљања и решавања проблема другачије од вршњака.
- Разлике у интересима: често имају специфична интересовања (напр. музика, математика или уметност) у којима су крајње посвећени.
- Социјалне и емотивне карактеристике: могу бити осетљивији, перфекционистички настројени и независни, па им је потребан подстицај и у тим областима.

Даровитост се понекад меша са талентом и креативношћу; неки модели изједначавају те појмове, а други их разликују. Због великог броја могућих изгледа даровитости, важно је имати флексибилан приступ и препознати многобројне облике изузетности. Законски,

даровитост у Србији означава могућност проширивања наставе индивидуалним планом (IOP3) за ученике који постижу натпросечне резултате. Међутим, сама јасна дефиниција није довољна – да би даровитост дошла до изражаја, потребно је пажљиво посматрање, разумевање и подстицање ових ученика.

Анализа стања у школама – изазови у пракси, стереотипи, недостатак обуке

У пракси се често показује да већина даровитих ученика остаје непримећена. Истраживања међу српским наставницима показују: више од половине учитеља сматра да у њиховом одељењу нема даровитих ученика, иако свака класа вероватно има најмање једног–два високо мотивисана детета. Чак и кад их препознају, учитељи ретко предузимају додатне мере: у једном истраживању 82.7% наставника никада није радило са даровитима, 95.7% није учествовало у изради IOP3, а 97.1% није имао ученика који је био подигнути заразредно (акцелерација). Ово не значи да даровитих нема – већ да их систем и педагошки кадар често занемарују.

Током разговора са наставницима уочени су бројни изазови и стереотипи. Многи учитељи имају ограничено предзнање о даровитости: једна студија показује да су просечни резултати на квизовима о даровитости биле само 38–55% тачних, што указује на бројне заблуде. Чести стереотипи су да су „даровити исти као и просечни само мало паметнији” или да „даровитима не треба помоћ јер ће се сами снаћи”. Ова последња предрасуда је опасна – она умањује улогу наставника и може довести до тога да талентовани ученици истрпе досаду и подбацивање. Такође, у систему којим доминирају уобичајене методе подучавања, даровити често везују свој успех искључиво за такмичења и додатне активности изван наставе.

Још један значајан проблем је недостатак стручно-методолошке обуке за рад са даровитима. Курикулуми студијских програма за наставнике ретко обухватају теме везане за високе способности. Учитељи из Србије често указују да нису имали прилике да уче „како да идентификују и раде са даровитима”, и да су основна знања стекли самостално или на дивље. Због тога већина наставника сматра да им недостаје искуства: у поменутом истраживању 79.8% наставника је рекло да нема довољно искуства у раду са даровитим ученицима. Резултат је да се у школама ретко примењују индивидуализација, акцелерација или пројектни задаци за надарене.

Кључни изазови и баријере:

- **Стереотипи и заблуде:** веровање да даровитима све пада лако, да су социјално изазовани („чудни”), или да није потребно улагање у њих (нарочито опасна је идеја да „даровитима није потребна помоћ”).
- **Недостатак обуке:** наставници нису учили о даровитима на факултетима ни у школи, па не знају показатеље или начине подршке.
- **Структурне препреке:** систем тестирања и такмичења у Србији не укључује све потенцијале (усмерен је на посебна такмичења), а акцелерација и проширени програми (IOP3) се ретко примењују.
- **Мањак ресурса:** учитељи често немају помоћ од стручњака (психолога, дефектолога) и немају припремљене материјале и стратегије за рад са даровитима.

Све наведено показује да су и стручна и шира јавност у Србији тек у почетној фази усвајања важности подршке даровитима. Приручник који следи настоји да управо попуни ове празнине – да пружи

једноставне, доступне смернице за препознавање и рад, у складу са праксу заснованим сазнањима и законским оквиром.

Методе и инструменти за препознавање даровитих ученика у редовној настави

Препознавање даровитих ученика треба да буде систематизовано и сензитивно, користећи више извора информација. Не постоји један „идеалан” тест или метод – важно је комбиновати различите инструменте како би се уочили разни облици талента. У школама се обично примењују следеће технике:

- **Опсервација и скрининг:** током наставе и ваннаставних активности учитељи посматрају учениково понашање, радне навике и интересовања. Многи школски програми предвиђају период скрининга (нпр. 4–6 недеља) у коме се инструменти – обрасци за праћење – користе за рангирање ученика са потенцијалом. При томе, уобичајени елементи који се прате су радозналост, упорност, брзина учења, креативност и тематика о којој показују нарочито интересовање.
- **Стандаризовани тестови:** обухватају тестове интелигенције (WISC, Raven-ове тестове) и провере знања (стандаризовани тестови постигнућа) који *немају горњу границу*. То значи да не задовољава само ученик који је на нивоу свог разреда, већ могу да мери и врло високе остварене резултате. Често је корисно тестирати целе генерације или узрасте изнад разреда (нпр. ученике VI разреда тестовима VII разреда) како би се идентификовали они са знатно вишим дометом. У школама се понекад користе групни тестови скрининга (као CogAT) или рани показатељи (Bailey SSCII у вртићима, TOMAC тест за мале школарце).
- **Учитељске листе/анкетирања:** наставници могу користити готове листе особина даровитих (нпр. CHECKLISTA NAGC) или креирати кратке упитнике за себе (по тачностима о понашању) да би прикупили систематске процене. Ови облици посматрања

су драгоцени, јер откривају децу која нису уобичајено рангирана као изврсна у учењу, али поседују скривене таленте. Важно је искористити више таквих мишљења – и учитеља, и специјалиста, и самих ученика, па чак и вршњака – како би се избегла пристрасност.

- **Питања за реферисање:** формални обрасци (referral form) који се подносе на основу иницијативе наставника или родитеља. Када неко препозна потенцијал, он може препоручити ученика за даље тестирање или индивидуални план. Уз упитник о понашању, може се тражити и листа досадашњих постигнућа, такмичења или хобија. Важно је да поступак препоруке буде транспарентан и правичан.
- **Пројекти и портфолио:** додатни искази способности преко креативних радова (есеји, пројекти, портфолио радова, уметничке активности) су корисни за идентификацију креативних и практичних талената. Ова пракса је примерена за оне који на традиционалним тестовима нису максимално успешни, али у другом формату показују изузетност.

Важно је истаћи да идентификацију не би требало свести на један критеријум или тимски избор. Најбоља пракса подразумева **мултикритеријалну процену**: комбинују се резултати тестова, процене наставника, ученичке портфолије и родитељски подаци. Тако се смањује могућност превида (на пример, скривени даровити ученици могу бити откривени незавршеним радом или спорим одговарањем на усамљеним питањима). Препоручује се и да школа води детаљне евиденције о даровитима – нпр. стварањем јединственог профила ученика где се бележе појединачни резултати, стицања и осећања наставника – тако да се праћење развоја олакшава.

Примена у пракси: У Србији се као гранична вредност често узима 95. перцентили – изнад 130 IQ или 130 бодова на стандардном тесту – али било који ученик чији потенцијал читава много више од просека треба бити разматран за даровитост. Кључ је у динамичности:

идентификација даровитих је процес који може трајати годинама. Наставници би требало да наставе да буду осетљиви и чак у средњем образовању, јер се неки таленти касније испољавају.

Препоруке за наставну праксу – индивидуализација, приступ, праћење

По препознавању даровитог ученика, наставник треба да прилагоди наставу тако да изазове и мотивише тог ученика, у складу са његовим способностима и интересовањима. То значи индивидуализацију и коришћење напредних метода. Кључне препоруке укључују:

- **Прилагођавање обима и садржаја (акцелерација и обогаћивање):** ученику се може омогућити да прескаче градива које је већ савладао (брже прокрећивање или двоструки распоред), или да ради на темама детаљније и сложеније него што налаже стандардни програм (обогаћивање). Закон Србије предвиђа IOP3 за овакве ученике, али и у редовној настави учитељ може увести *проширена питања*, тематске пројекте, дебате и сличне задатке који допуштају дубље истраживање. Важно је да „више” не значи само више једноставних задатака – експерти саветују да се избегава да даровити добијају само додатну домаћу вежбу. Уместо тога, кад заврше задатак, треба добити *креативнији* изазов или посебан пројекат.
- **Различити методи рада:** коришћење метода као што су учење кроз пројектне задатке, рад у малим групама, дебате, истраживачке активности и проблемски учење. На пример, могу се организовати интервјуи са стручњацима, реализација практичног истраживања у заједници или увођење мултимедијалних извора. Такве активности држе ученика активним и стимулишу доживљај постигнућа. Ученици високоинтелигентни често добро реагују на дискусије и рад са отвореним питањима – питајте их „зашто” и „како”, а не само „када и шта”.

- **Постављање високих али реалних циљева:** охрабрити даровите да поставе личне циљеве учења (СМАРТ циљеви: конкретни, мерљиви, достижни, релевантни, временски дефинисани). Похвалити и наградити труд и индивидуални напредак уместо поређења са другима. Један савет је и да наставник „уведе” ученике у план својег рада: помозите им да сами дефинишу шта би волели да науче или истраже у петак за викенд или наредних месец дана. Ово омогућава ученику већу контролу и мотивисаност.
- **Социјално-емотивна подршка:** будите свесни да даровити могу имати изазове попут перфекционизма, анксиозности или чак досаде/бунтовништва (20–25% даровитих имају значајне емоционалне потребе). Створите подстицајну и неутрпину атмосферу: похвалите искреће напоре и омогућите да ученик без страха разговара о фрустрацији. Ако је потребно, укључите школског психолога. Такође, омогућите даровитима да се друже са вршњацима који имају сличне интересовања – било у школи (кластер група) или кроз ваннаставне активности и такмичења.
- **Континуирано праћење и евалуација:** редовно пратите његов напредак преко тестова, самоевалуације и разговора. Водите евиденцију о његовим постигнућима и проблемима (студентски портфолио или белешке наставника). У сарадњи са родитељима и стручњацима, накнадно прилагођавајте планове (потпуно приказивање квалитета, а не само „изгледе” напредовања). Ово је важно јер се интересовања и потребе даровитих могу мењати. На пример, неки ученици временом промене подручје деловања, па им је потребно омогућити флексибилност у настави.

Свако од наведених приступа требало би прилагодити конкретној школи и учитељу. Углавном, у приручницима се подвлачи креирање неутпутналне, прихватљиве учионице где је похвала индивидуалног напора подједнако важна као и знање. У таквој атмосфери (отвореној и некооперативној) деца се осећају безбедније, па ће и даровити истрајати у учењу чак и кад наилазе на потешкоће. Као што један

извор препоручује: препустите таленатима да напредују сопственим темпом, да задају питања и да истражују по својој вољи.

Рад са родитељима и подршка окружења

Успешно откривање и неговање талента захтева партнерство школе и породице. Родитеље треба информисати о специфичностима даровитости и циљевима образовања изузетно способних. Стручњаци наглашавају да родитељи морају упознати *природу и потребе* даровитог детета како би сазнали како га подстаћи. То значи да родитељима обратимо пажњу и уклонимо предрасуде: многи родитељи се боје „означавања“ детета као другачијег или „претераног“ вишка обавеза, па неретко одлажу разговор о даровитости. Устварање отворене дискусије помаже – објасните да ознака даровит не значи проблем, већ могућност: да се обезбеде пројекти, скупови талената и материјална подршка (стипендије, летње школе).

Наставник треба редовно комуницирати са родитељима о напредовању детета. Информишите их о проценама, постављању IOP3 и активностима ван наставе: заједнички циљ је да дете развија самопоуздање. Укључивање родитеља у план наставе даровитог (нпр. у дизајн индивидуалног програма) позитивно утиче на исходе. Родитељски састанци или информативни портали могу пренети идеје о књигама, семинарима и уџбеницима о даровитости који су доступни. Понекад је корисно повезати породицу са другим форумима и организацијама (нпр. Светски дан даровитости, друштва дефектолога или Mensa Србије) како би добили подршку и менторство.

Школско окружење такође треба бити подстицајно. Додатно оспособљавање наставника (семинари, радионице) које је у току имплементације овог пројекта одржано управо има за циљ да отклони „заблуде“ и повећа знање о радним методама. На пример, један извор подсећа да су наставници често неприпремљени за специфичне

карактеристике даровитих па им обука у процесу препознавања и рада са изузетнима лако даје конкретна знања. Такође, цела заједница (школе и локална управа) могу понудити подршку кроз креирање специјализованих група/раткова или „талентовских олимпијада” из различитих области. Укључење струковних удружења, гимназија, универзитета и локалних компанија (као ментори за пројектне задатке) може пружити драгоцен контекст ученицима са високим потенцијалом.

Примери из праксе – успешне стратегије

- **Интерактивна настава и технолошка подршка:** Истраживање показује да даровити ученици боље уче када се користе савремени алати. На пример, током онлајн наставе (COVID-19) ученици су високо оценили *конференцијске видео-часове* и платформе за учење јер су омогућавали додатне квизове и комуникацију са наставником. У неким школама, наставници користе програмирање или мултимедијалне пројекте да би ангаžовали талентоване ученике у предметима (нпр. прављење презентације о изборном програму). Ученици наглашавају да је важно да лекција за даровите буде интерактивна и разнолика.
- **Пројекти по избору ученика:** У једној пракси, учитељица српског језика дала је даровитима тему истраживачког рада (на пример, писање приповетке или организовање школског часописа) и дала већу слободу уређивачког избора. Ово је резултирало тиме да су ученици појачано радили на пројекту који су сами детаљно дефинисали. На крају је чак одржана изложба њихових креација. Иако нисмо пронашли специјалну студију случаја, овај принцип одговара студентским извештајима да их тимски и креативни рад мотивише.
- **Екстерне радионице и такмичења:** Школе често упућују даровите на спољне активности. На пример, ученици са математичким потенцијалом део су „Математичке олимпијаде” и волонтирају рад са старијима. Ликовно талентовани ученици учествују у секцијама ликовне културе. Та пракса повезивања са

пројектима ван школе (међушколско тимско такмичење или сарадња са факултетима) даје додатну димензију учењу. У пракси се примећује да даровити ученици значајно напредују када могу да примене знања у „правом пројекту” – такмичења попут *Кенгура*, *Информатичке олимпијаде* или *Научне олимпијаде* неретко откривају нови потенцијал.

- **Подршка вршњака и ментора:** У неким школама формирају се групе даровитих где ученици имају прилику да представе свој рад једни другима. Менторски модел (где старији ученик или наставник прате рад) такође се показује успешним. Истраживање указује да су занимљиви часови они на којима наставник разуме ко је даровит и усмерава му питања или компликоване задатке.

Ови примери показују да успешно подстицање дара често зависи од креативности наставника и жеље школе да искорачи из шаблона. Добра пракса обично укључује сарадњу целог тима (педагога, психолога, предметних наставника) и сталну рефлексију о томе шта функционише. У пракси школства Србије извештава се о разноврсним примерима, од пројектне наставе у гимназијама до посебних курса на републичком нивоу; као референцу можемо узети оцене ученика да су им најзанимљивији часови били они где су добили посебну грађу или били делегирани одговорни за задатак.

Закључци и препоруке за даљи рад

Развој даровитих ученика мора бити саставни део целокупне едукације. Исходни преглед показује да Србија има јасне законске оквири (IOP3, дефиниције у Закону) и позитивне примере, али да недостаје системска примена. У наредном периоду кључни задаци су: унапређење стручног усавршавања наставника, оснаживање ресурса школа и информационо описменјавање јавности. Истраживања захтевају:

- **Стручна обука:** потребна је стална едукација наставника и стручних сарадника о идентификацији даровитих и о методама рада са њима. То укључује семинаре о упознавању карактеристика даровитих, коришћењу скрининшких инструмената и планирању IOP3.
- **Побољшање процедура идентификације:** системи праћења ученика треба да буду осавремењени – предлагање да наставници користе више критеријума (тестови, портфолио, интервјуи) и да се унутар школе организују периодичне ревизије статуса талената. Идентификација мора бити динамична и континуирана процес, како би се ухватили и касно развијени или скривени даровити ученици.
- **Интеграција услуга:** школе, психологе и родитеље треба мрежно повезати. Препорука је и оснивање националних или регионалних бироа/координатора за даровите који би могли да стално прате добре примере и помажу школама.
- **Истраживање и процена:** неопходно је системски праћење ефеката интервенција: које стратегије најбоље функционишу у нашим условима? Наша анализа наводи потребу за даљим истраживањем мотивације и социјалне интеракције даровитих, као и пројеката који би пратили напредак после примене IOP3.

Укратко, интензивније укључивање подршке даровитима треба да постане редовни део рада школе. Наставник са 30 година искуства и стручњак ће се сложити да рана и свесна активност у овом домену уштеди трошкове превенције неуспеха и друштвених проблема касније. Овај приручник жели да буде приручник конкретног деловања: да помогне у свакодневним фазама (идентификацији, планирању, процени) и подстићи школу да развије културу подршке даровитима. У том духу, позивамо наставнике да искористе препоруке, мењају планове према својим ученицима и наставе да документују и деле добре праксе у будућности.

Омладинска
Културна
Организација

Република Србија
МИНИСТАРСТВО
ПРОСВЕТЕ

„ПРЕПОЗНАЈ И ПОДРЖИ ТАЛЕНАТ“

ПРИРУЧНИК ЗА НАСТАВНИКЕ

БЕОГРАД, 2025

